

Lesné oblasti SR

Lesy SR

Príroda a jej ochrana

Prírodnými danosťami je Slovensko z hľadiska ochrany prírody pozoruhodným a zaujímavým územím. Preto aj šírenie ideí ochrany prírody našlo tu plné pochopenie. Budovanie siete chránených území dosiahlo pozoruhodných úspechov, čím sa Slovensko zaradilo medzi popredné krajiny Európy.

Lesy sú pre slovenskú krajinu najvzácnejším darom, skutočným národným bohatstvom. Sú určujúcou zložkou neopakovateľného koloritu krajiny, ktorý z nej vytvára jeden z najkrajších kútov našej planéty. Preto je pochopiteľné, že prevažná väčšina chránených území, ktoré predstavujú najzachovalejšie prírodné časti, reprezentujúce biologicko-ekologickú mnohotvárnosť slovenskej prírody sa nachádza na lesnom pôdnom fonde.

História dokazuje, že práve lesníci to boli, ktorí prví uplatňovali vo svojej práci hľadiská ochrany prírody. Vďaka stabilite lesných ekosystémov výrazne sa zabrzдили denaturačné procesy a zachovali sa priestory človekom málo narušenej prírody, kde nachádzajú svoje útočisko mnohé pôvodné druhy fauny a flóry, ktoré inde v Európe už vyhynuli. Platí to hlavne na veľké šelmy a dravce - medveď hnedý, rys ostrovid, vlk obyčajný a orol krikľavý, ale i druhy ako je vydra riečna, v alpskom pásme svišť vrchovský a kamzík vrchovský tatranský.

Prvé chránené územia na Slovensku boli vyhlásené už koncom 19. storočia. Úsilie na ochranu zachovalých prírodných území sa zintenzívnil do konca štyridsiatich rokov. Po vyhlásení národného parku vo Vysokých Tatrách (TANAP-u) v roku 1949 sa po prijatí zákona o ochrane prírody v roku 1955 postupne začali zriaďovať chránené krajinné oblasti a ďalšie národné parky.

V súčasnosti je na území slovenskej republiky **9** národných parkov (NP): TANAP, Pieninský NP, NP Nízke Tatry (NAPANT), NP Malá Fatra, a NP Slovenský raj, Muránska planina, Slovenský kras, Veľká Fatra, Poloniny.

Ďalej bolo vyhlásených **14** chránených krajinných oblastí: Biele Karpaty, Cerová vrchovina, Dunajské luhy, Horné Orava, Kysuce, Latorica, Malé Karpaty, Poľana, Ponitrie, Strážovské vrchy, Štiavnické vrchy, Vihorlat, Východné Karpaty, Záhorie - s rozlohou 660,5 tis. Ha a 13,5% podielom z územia SR, 448 štátnych prírodných rezervácií s rozlohou 91 tisíc ha, 104 chránených nálezísk a 228 chránených prírodných výtvorov. Celková rozloha chránených území a ich ochranných pásiem predstavuje 28% z územia SR.

Vzťahy medzi človekom a prírodou prechádzajú kritickým obdobím. Dlhodobým pôsobením civilizačných faktorov došlo k narušeniu rovnováhy prírodných ekosystémov najmä zdravotného stavu lesov, čo sa prejavuje na územiach osobitne chránených. Okrem negatívneho vplyvu imisií, abiotických a biotických činiteľov sa na súčasnom stave lesov podieľajú aj spôsoby obhospodarovania, ktoré v 80-tych rokoch často uprednostňovali krátkodobé ekonomické efekty. V úsilí znížiť náklady spojené z ťažbou a dopravou dreva dochádzalo k industrializácii výrobného procesu a potláčaniu princípov biológie lesa. Antropogenné vplyvy v značnej miere negatívne ovplyvňujú širokospektrálne funkčné schopnosti lesných ekosystémov, čo znamená nutnosť aktívnych opatrení štátu v smere zabezpečenia týchto funkcií.

Princíp trvalo udržateľného rozvoja prírodných zdrojov si vyžiadal súbor opatrení zameraných na zmierňovanie a odstraňovanie antropogénnych činiteľov, najmä imisií. Pôjde najmä o dodržiavanie ekologického a ekonomického súladu a zabezpečenie racionálneho využívania prírody optimálnym hospodárením. Inými slovami pôjde najmä o:

- Zachovanie-zabezpečenie trvalého priebehu hlavných ekologických procesov a funkcií ekosystémov,
- Zachovanie genetickej rozmanitosti druhov – ochrana genofondu,
- Zabezpečenie plánovania a kontroly využívania prírodných zdrojov človekom.

V konkrétnych podmienkach bude nutné zabezpečiť zníženie zaťaženia územia nepriaznivými vplyvmi, riešiť vzťahy medzi verejným záujmom a záujmami vlastníkov lesov, vytvoriť podmienky a prispôbiť lesnícku činnosť v chránených územiach ich funkciám a cieľom.

Dôsledné a kvalifikované napĺňanie týchto cieľov významne závisí od kvalitnej legislatívy, primeranej ekonomickej stimulácie, fundovanej vedecko-technickej základne, ale najmä od ľudí, ktorí budú povolani svojou prácou raziť cesty týmto smerom.

DREVINOVÉ ZLOŽENIE LESOV

Rozšírenie drevín v lesoch pomerne tesne nadväzuje na makroreliéf územia. Nížiny a pahorkatiny južného a východného Slovenska obsadili listnáče a v horách stredného a východného Slovenska prevládajú zmiešané lesy s dominanciou ihličnanov.

Pôvodné zastúpenie drevín (Grék, 1988) sa viacročným hospodárením pochopiteľne zmenilo. Podstatne narástol podiel smreka a borovice, veľmi pokleslo zastúpenie buka, ale aj duba. Tendencie vývoja posledných desaťročí dobre ilustruje porovnanie zastúpenia drevín roku 1920 so súčasným (Lesoprojekt, 1988). Charakterizuje ho najmä rast smreka a mimoriadny úbytok chúlостivej jedle, našej donedávna najproduktívnejšej dreviny.

Stanoveniu žiadúceho (cieľového) zastúpenia drevín lesov Slovenska sa venovala veľká pozornosť. Lesoprojekt Zvolen v rámci všeobecného prieskumu a mapovania lesných stanovišť odvodil prvú verziu cieľového zastúpenia. Vedecké zdôvodnenie a upresnenie tohto závažného koncepčného rozhodnutia stanovil Lesnícky výskumný ústav Zvolen.

Koncepcia cieľového zastúpenia drevín vychádza zo základných princípov lesného hospodárstva. Z princípu maximálneho, trvalého, bezpečného a hospodárneho plnenia verejnoprospešných a produkčných funkcií lesa. Komplexne zohľadňuje rozhodujúce aspekty a zásady, ktorými sa realizujú spomínané princípy lesného hospodárstva.

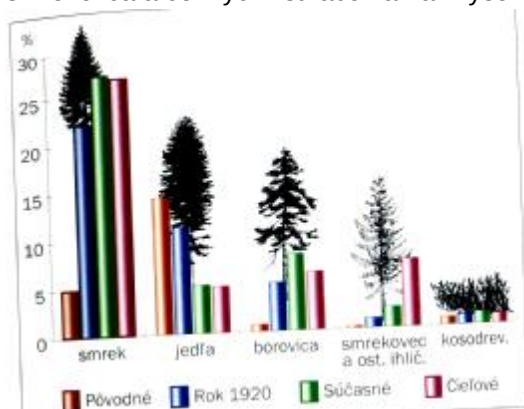
Z ekologického hľadiska sa uplatnia v cieľovom zastúpení drevín princípy:

- ochrany biodiverzity, teda zásada pestovania drevinovo zmiešaných porastov,
- pestovanie drevín zodpovedajúcich lesným stanovištiam,
- zmierenie dopadu imisií a pôsobenia ostatných škodlivých činiteľov podporou odolnejších drevín,
- eliminovania jednostranného využívania stanovišť pri zvýšení podielu vysokoproduktívnych drevín prímесou biologických drevín v záujme zachovania trvale udržateľného rozvoja,

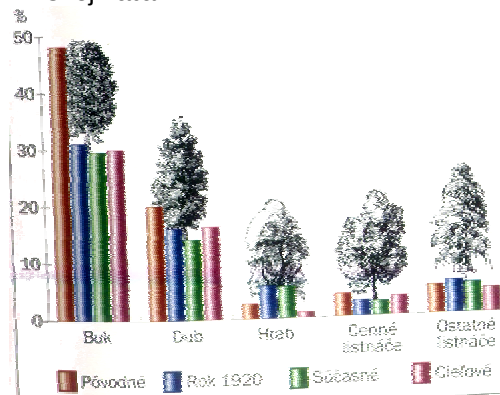
Z ekonomického hľadiska sa presadzujú tieto zásady:

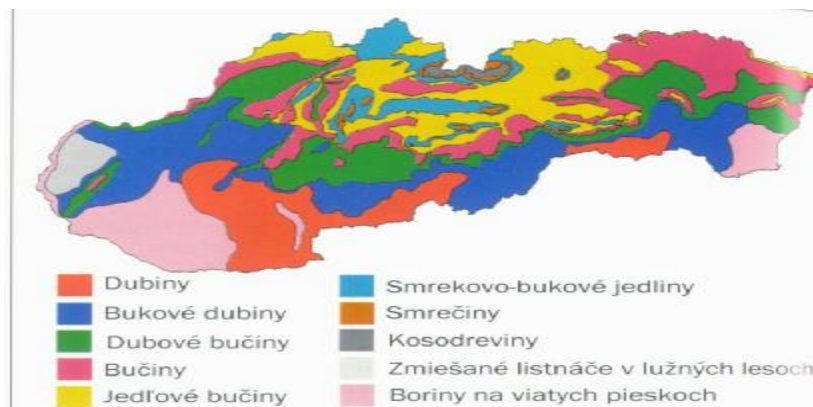
- v stanovišti zodpovedajúcom zastúpeniu drevín sa v únosnej miere zvyšuje podiel ekonomických drevín (smrek, smrekovec, dub a cenné listnáče),
- pestovanie je zamerané na zvyšovanie kvality drevín a na dopestovanie kmeňov veľkých dimenzií (európsky listnatý juh je zdevastovaný a európsky sever poskytuje ihličnany malých dimenzií),
- drevená produkcia smeruje k využívaniu dreva s jeho nenahraditeľnými vlastnosťami, čiže je orientovaná na mechanické a len v menšej miere na chemické spracovanie dreva.

Súčasnú úsilie je zamerané na zachovanie jedle na vhodných stanovištiach, na zvyšovanie podielu smrekovca a cenných listnáčov a na zvýšenie odolnosti proti imisnej záťaži.

Pôvodné, skutočné a cieľové zastúpenie drevín v lesoch Slovenska – ihličnaté lesy a listnaté lesy

Rozšírenie hlavných drevín podľa vegetačných stupňov v SR

POLYFUNKČNOSŤ LESOV

V prevažne horských a pestrých prírodných pomeroch Slovenska plnia lesy celú škálu funkcií. Tieto funkcie vytvárajú dve základné skupiny svojím poslaním podstatne odlišné – produkčnú funkciu, pod ktorou rozumieme výhradne len produkciu dreva a neprodukčné funkcie, pre ktoré sa ujal názov verejnoprospešné funkcie lesa.

Každý lesný porast plní vždy súčasne viacej funkcií. Avšak podľa potrieb spoločnosti kladie sa v porastoch dôraz na niektorú, alebo niektoré funkcie. V tomto zmysle účelu, ktorý má lesný porast plniť, sa lesy delia na tri kategórie: lesy ochranné, lesy osobitného určenia a lesy produkčné (hospodárske). Lesy ochranné a osobitného určenia sa ďalej triedia na subkategórie.

V ochranných lesoch plní pásma kosodreviny a pásma pod hornou hranicou lesa funkciu protieróznú – pôdoochrannú, protilavínovú, vodohospodársku, protiimisnú, a chráni nižšie položené porasty.

Lesy na extrémnych stanovištiach pôsobia predovšetkým pôdoochranné – protierózne a vodohospodársky. Brehové porasty majú funkciu ochrany brehov pred deštruktívnym pôsobením vodného toku. Do ochranných lesov patria aj ďalšie lesné porasty, ktorých poslaním je predovšetkým ochrana pôdy. V ochranných lesoch je produkčná funkcia znížená na minimum.

Lesy osobitného určenia plnia popri svojom špeciálnom poslaní aj produkčnú funkciu, ktorá sa svojím významom veľmi blíži k významnosti požadovanej verejnoprospešnej funkcie.

Lesy osobitného určenia zahŕňajú subkategóriu najvyššieho stupňa ochrany vodných zdrojov a minerálnych vôd, teda plnia funkciu predovšetkým vodohospodársku a vodoochrannú i zdravotne - liečebnú.

Kúpeľné lesy sú orientované na funkciu zdravotne – liečebnú a rekreačnú. Lesné parky a prímestské lesy sú funkčne veľmi blízke lesom kúpeľným, pričom im možno ešte prisúdiť kultúrne poslanie.

Lesy uznaných zverníkov sú určené na poľovnú funkciu. Oblasť ochrany prírody zahŕňajú časti národných parkov a chránených krajinných oblastí. Tu prevládajú environmentálne funkcie, teda kultúrne – ochranná, krajinná, vedecko – výskumná, ale aj rekreačná a ďalšie. Protiimisé lesy alebo výskumné lesné objekty majú v názve už aj svoju nosnú funkciu.

Lesy produkčné, hospodárske, sú síce orientované v prvom rade na produkciu dreva, ale aj od nich sa požaduje, aby súbežne plnili i verejnoprospešné funkcie. Všetky hospodárske lesy plnia aj funkciu pôdoochrannú, vodohospodársku, klimatickú, protiimisnú, poľovnú a viacmenej aj rekreačnú.

GENOFOND LESNÝCH DREVÍN

Lesy karpatského oblúka patria medzi najcennejšie lesné ekosystémy Európy, a to z hľadiska zachovalosti ich pôvodného drevinového zloženia, ako aj ich genetickej hodnoty. V rámci celého Karpatského oblúka.

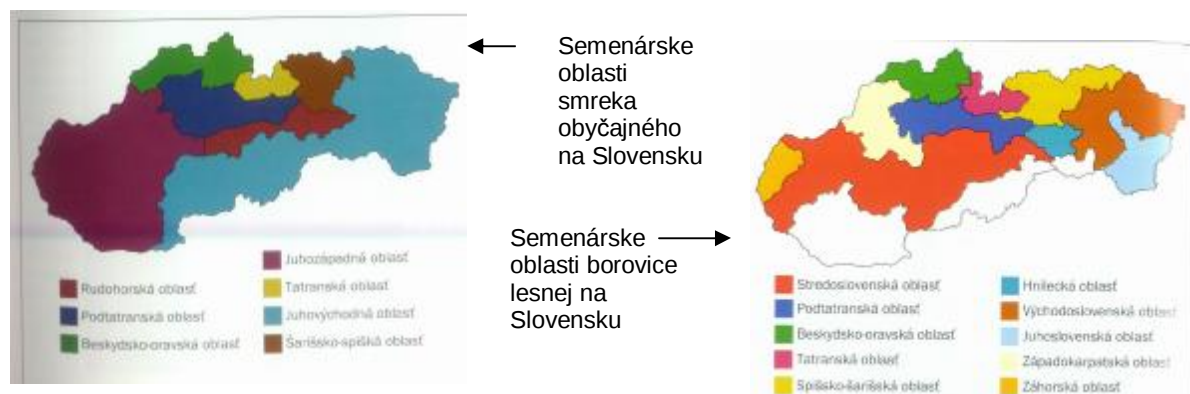
Rozpracovanie základných otázok racionálneho obhospodarovania a záchrany genofondu lesných drevín Slovenska sa uskutočnilo v uplynulom desaťročí. Rozpracovali sa zásady na záchranu lesných drevín in situ a ex situ a po predchádzajúcej selekcii uznaných porastov hlavných lesných drevín sa prišlo k vylišeniu génových základní drevín, ktoré sú v súčasnosti považované za najefektívnejšiu cestu zachovania genofondu in situ. Výmera génových základní predstavuje v súčasnosti 12 600 ha a zahŕňa komplex najcennejších ekotypov hlavných lesných drevín Slovenska.

Zákonná kodifikácia zberu semien lesných drevín len z porastov uznaných k tomuto účelu sa na Slovensku uplatňuje od roku 1938, neskôr bola inovovaná v roku 1965 a v súčasnej podobe platí od roku 1985. v zmysle platnej vyhlášky sa zber semien lesných drevín povoľuje len z uznaných zdrojov, to znamená z uznaných porastov kategórie IIA a IIB a zo semenných sadov. Uzané porasty predstavujú fenotypovo najcennejšie porasty s vysokou fenotypovou hodnotou a delíme ich na dve kategórie – chránené (IIA) a obhospodarované (IIB). V súčasnosti je na Slovensku 7 832 ha (kategória IIA) a 20 277 ha (kategória IIB) porastov ihličnatých drevín a 3 291 ha (kategória IIA) a 28 145 ha (kategória IIB) porastov listnatých drevín.

Okrem uznaných porastov sa v zmysle platnej vyhlášky uznávajú aj výberové stromy, ktoré predstavujú základ na vytváranie semenných sadov. Celkovo je na Slovensku v súčasnosti uznaných 3 681 výberových stromov, z čoho 1 028 je výberových stromov borovice lesnej, 981 smrekovca opadavého, 355 smreka obyčajného, 326 duba letného a zimného, 196 topoľov a 134 jelše lepkavej. Veľká časť výberových stromov je archivovaná ako heterovegetatívne potomstvo v klonovom archíve, aby sa tieto dali aj v budúcnosti využiť v šľachtiteľských programoch.

Okrem semena, ktoré pochádza zo zberu v uznaných porastoch kategórie IIA a IIB, časť vysokokvalitného semena pochádza zo semenných sadov, ktorých máme na Slovensku založených celkom 198 ha, z čoho je semenných sadov smrekovca opadavého 100 ha a borovice lesnej 69 ha.

Semenárska rajonizácia Slovenska, ktorá je založená na základe provenienčného výskumu, ako aj na základe výsledkov výskumu šírenia drevín v dobe poľadovej a prirodzeného rozšírenia fenotypovej klasifikácie hlavných lesných drevín Slovenska, je súčasťou smerníc o uznávaní porastov a prenose osiva. Semenárska rajonizácia je uskutočnená pre smrek obyčajný, jedľu bielu, smrekovec opadavý, borovicu lesnú, buk lesný, dub letný a zimný, a to tak pre areál prirodzeného rozšírenia týchto drevín, ako aj mimo areál ich prirodzeného rozšírenia. Z hľadiska semenárskej rajonizácie je horizontálny prenos semena možný v rámci jednotlivých semenárskych oblastí a vo vyhláške určených smeroch medzi semenárskymi oblasťami.

PESTOVANIE LESA

Zásluhou mnohoročného priaznivého vplyvu odborného školstva i intenzívneho výskumu má pestovanie lesa na Slovensku už bohatú tradíciu. Avšak táto dlhá história sa nedokázala ubrániť výraznejším zmenám v charaktere a rozsahu rôznych uplatňovaných koncepcií.

O vhodnosti dlhodobo uplatňovaných pestovných metód (najmä obnovných) v lesoch Slovenska svedčí zistenie, že skutočné zastúpenie hospodársky a ekologicky významných drevín sa výraznejšie neodlišuje od tzv. „žiadúceho zastúpenia“, ktoré je výsledkom rekonštrukcie podľa prirodzených (pôvodných) lesných spoločenstiev a účelného (biologicky únosného) prispôsobenia produkčným požiadavkám.

V lesoch Slovenska uplatňované pestovné koncepcie sa už od konca 19. storočia môžu zaradiť do „prírody blízkeho lesného hospodárstva“. Pretrvávajú snaha udržiavať prirodzený charakter lesa (rôznoveký a zmiešaný z pôvodných drevín), a to rovnako v štátnych ako aj v neštátnych lesoch.

Pri umelej obnove sa v značnej miere využívala sejba semena z vlastného zberu. Podiel prirodzenej obnovy v tomto období prevyšoval aj 50% z obnovovanej plochy. V mnohých lesných objektoch sa zámerne a kontinuálne uplatňovali, aj keď nie dosť dôsledne, zásady výberového hospodárstva, viazané na ťažbu jednotlivých stromov pri trvalosti výrazne rôznovekého, výškovo diferencovaného, mimoriadne stabilného lesa. Aj z tohto poznania dnes vyplýva výraznejšia ekologická orientácia v slovenských lesoch než v lesoch okolitých krajín.

Spomínaná výrazná orientácia na prirodzenú obnovu charakterizuje pestovanie lesa koncom minulého a v prvej polovici tohto storočia. Za samozrejmu povinnosť sa považuje obnova listnatých porastov pomocou prirodzenej obnovy viazanej na rôzne varianty clonného rubu. V 30 až 40-tych rokoch sa najmä v listnatých lesoch prejavila tendencia k veľkoplošným clonným obnovám s kratšou obnovnou dobou. To umožnilo v oblasti 2. (buko-dubového) až 4. (bukového) vegetačného stupňa vznik rozsiahlejších nezmiešaných dubových a bukových porastov. Začali ubúdať typické (pôvodné) zmiešané porasty, zvlášť ihličnato-listnaté v oblasti 5. (jedľo-bukového) a 6. (smrekovo-jedľo-bukového) vegetačného stupňa. V horských ihličnatých, najmä smrekových nedostatočne sprístupnených porastoch sa v tomto období dosť často aplikujú obnovné postupy viazané na okrajovú obnovu, pri využívaní prirodzenej obnovy vo vnútornom okraji. Ide o voľnejšie varianty metód uplatňovaných v Nemecku. Narastalo uplatňovanie obnovných postupov. V dôsledku toho vznikali umelou obnovou (sadbou) nezmiešané smrekové, prípadne borovicové porasty, často na nevhodných stanovištiach.

Päťdesiate a šesťdesiate roky sú obdobím biologizácie celého hospodárstva, najmä značného zintenzívnenia pestovnej činnosti vo väzbe na prírodu blízky les, ako ucelený ekosystém. Do roku 1950 prevažovali vo výchove porastov v mladinách stereotypné prerezávky a plecie ruby (s dôrazom na princíp redukcie počtu a odstránenia prípravných drevín), v žrdovinách až slabších kmeňovinách mierne podúrovňové prebierky. Po tejto dobe sa intenzívne prechádza na výchovu mladín čístkou (dôraz na princíp selekcie) a úrovňové pozitívne prebierky.

Takto silne ekologicky orientovaná koncepcia pestovania lesa obmedzovala voľnosť uplatnenia ťažkej ťažbovej techniky, obmedzovala krátkodobý finančný efekt. Po vydaní zákona v roku 1977 došlo k radikálnej zmene charakteru a úrovne pestovania lesa na Slovensku. Narastá rozsah holorubov. Pruhový holorub (po spádnicí so šírkou na 2 porastové výšky) sa stáva univerzálnym obnovným prvkom. Obdobie rokov 1977 až 1988 zaznamenalo na Slovensku najväčší úpadok v úrovni a intenzite pestovnej činnosti. Na ospravedlnenie slabších úspechov v obnove lesa možno uviesť vari len narastajúce škody zverou a stúpajúci trend škôd abiotickými činiteľmi.

Zásluhou prezieravých pracovníkov lesníckej vedy i praxe sa koncom 80-tych rokov vypracoval systém zdokonalenia pestovnej činnosti prostredníctvom tzv. fázových výrobkov. Podľa typologických podmienok sa určili modely porastov (zabezpečená kultúra, mladina po priečistke, žrdovina po prebierke) a navrhli sa optimálne pestovné postupy (fytotechnológia) na ich dosahovanie a udržiavanie. Tieto sa v praxi niekoľko rokov overovali a slúžili na hodnotenie, financovanie a odmeňovanie výsledkov v pestovnej činnosti.

HOSPODÁRSKA ÚPRAVA LESOV

Poslaním hospodárskej úpravy lesov (HÚL) je zisťovať stav lesa, jeho produkčné a ťažbové možnosti, prírodné, spoločenské, technické, ekologické a ekonomické podmienky hospodárenia, sledovať a hodnotiť vývoj lesov a plánovať hospodárenie v nich tak, aby bolo trvale zabezpečované plnenie všetkých ich funkcií pri zachovaní súladu verejnoprospešných záujmov vlastníkov lesa.

Výsledkom činnosti HÚL sú lesné hospodárske plány (LHP), súhrnné lesné hospodárske plány a ďalšie diela, ktoré sú podkladom pre odborné, sústavné a cieľavedomé obhospodarovanie lesov, riadenie lesného hospodárstva a uplatňovanie lesníckej politiky.

Úlohy HÚL v súčasnosti zabezpečuje na území Slovenska Lesoprojekt so sídlom vo Zvolene. Zriaďovateľom tejto organizácie je Ministerstvo pôdohospodárstva SR. Lesoprojekt pri plnení poslania HÚL zabezpečuje tieto úlohy:

- na základe zisteného stavu lesa a výsledkov špeciálnych prieskumov pre zákonom stanovené časti lesa vyhotovuje spravidla na obdobie desiatich rokov LHP, ktoré majú tieto súčasti:

- a) všeobecnú časť,

- b) plochovú tabuľku,
 - c) popis porastov a plán hospodárskych opatrení,
 - d) prehľadové tabuľky a grafikony,
 - e) lesnícke mapy,
 - f) evidenčnú časť.
- vypracúva súhrnné lesné hospodárske plány, ktoré sú podkladom na riešenie rozvoja lesného hospodárstva a na vypracovanie výhľadových koncepcií,
 - vykonáva odborné expertízy, súvisiace s HÚL, ako je oceňovanie lesov, náhrada škôd a iné,
 - zabezpečuje úlohy sledovania stavu a vývoja lesného fondu s využitím banky údajov o lesnom fonde,
 - zabezpečuje realizáciu úloh vývoja a racionalizácie HÚL, koordináciu a riadenie výpočtovej techniky v odvetví LH, zabezpečuje poradenskú činnosť o uplatňovaní HÚL v lesnej prevádzke.

Vo svojej činnosti využíva najnovšie poznatky vedy, výskumu a praxe a spolupracuje s ostatnými organizáciami lesov, ako aj s vedecko-výskumnými inštitúciami a vysokými školami a organizáciami ovplyvňujúcimi tvorbu životného prostredia. Na základe vzájomných dohôd spolupracuje aj so zahraničnými lesníckymi organizáciami a inštitúciami.

V koncepčných zámeroch Lesoprojektu sa uvažuje s rozšírením oblasti spolupráce so zahraničím, a to formou získavania skúseností z vyspelých lesníckych krajín, priamou účasťou na riešení spoločných úloh a expertíznej činnosti v zahraničí.

Kontrolné otázky:

1. Ako ochraňujeme prírodu?
2. Vymenuj národné parky a charakterizuj chránené oblasti.
3. Genofond lesných drevín.
4. Pestovanie lesa.
5. Hospodárska úprava lesov.
6. Charakterizuj lesné oblasti.
7. Ochrana prírody.

Využitie lesného hospodárskeho plánu

